

MILLIY XOS SO'ZLAR VA ULARNI TARJIMA
QILISH USULLARI

Muhammadiyahva Munisa

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Insituti talabasi

Mahmutova Jasmina

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada realiya tushunchasi va uning o'zbek tilida tutgan o'rni atroflicha o'rganiladi. Realija milliy madaniyat, tarix, urf-odatlar va turmush tarziga xos bo'lgan so'z va iboralarni ifodalaydi. Maqolada V.M. Vereshchagin va V.G. Kostomarov kabi taniqli olimlarning realiya va ularning tarjima muammolari borasidagi fikrlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, L.V. Shcherba realiyani tarjima qilish jarayonida madaniyatlararo muloqotni chuqur anglashning zarurligi haqida to'xtalib o'tadi. "Mehrobdan Chayon" asaridagi yigirmadan ortiq realiyalar tanlab olingan va har biri keng tahlil qilinadi. Bu asarda aks etgan realiyalar XX asr boshidagi O'zbekiston hayotini, urf-odatlarini va milliy o'ziga xosligini to'liq tasvirlab beradi. Ushbu maqola tarjima va lingvistik tadqiqotlar sohasida realiya tushunchasining ahamiyatini va ularni o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: V. M. Vereshchagin, V. G. Kostomarov, realiya, madaniyat, turmush tarzi, leksik birliklar.

NATIONAL WORDS AND THEIR REFLECTION IN TRANSLATION

Annotation. This article provides a comprehensive study of the concept of realia and its significance in the Uzbek language. Realia represent words and expressions specific to national culture, history, customs, and way of life. The article examines the views of prominent scholars such as V.M. Vereshchagin and V.G. Kostomarov on the challenges of translating realia, highlighting their opinions on the difficulties posed by these culturally specific terms. Additionally, L.V. Shcherba's perspective is explored, emphasizing the importance of understanding intercultural communication when translating realia. The article further analyzes over twenty examples of realia from the novel "Mehrobdan Chayon", each of which reflects aspects of life in early 20th-century Uzbekistan, including traditions and national identity. This paper underscores the importance of studying realia in the fields of translation and linguistic research, highlighting the need to preserve their cultural essence in translation.

Key words: V. M. Vereshchagin, V. G. Kostomarov, realia, culture, a way of life, lexical units.

KIRISH:

Realiya soʻzi lotin tilidan kelib chiqqan boʻlib, “realis” - “haqiqiy”, “mavjud” degan maʼnoni anglatadi. Lingvistikada esa bu tushuncha milliy madaniyatga, tarixga va turmush tarziga xos tushunchalarni ifodalovchi soʻzlar va iboralarni bildiradi. Bular madaniy kodlarning tashuvchisi boʻlib, milliy xarakterni aks ettiradi. Realiya — bu aniq geografik, ijtimoiy, madaniy yoki tarixi hodisalar va oʻziga xosliklarni ifodalovchi tushuncha. Realiyalarning badiiy ifodasi koʻpincha adabiyotda, sanʼatda yoki teatrda namoyon boʻladi. Realiyalar badiiy asarda muayyan joy, vaqt yoki odamlar bilan bogʻliq tafsilotlarni keltirib chiqaradi. Ular oʻquvchiga yoki tomoshabinga muayyan kontekstni taqdim etadi, shuningdek, muallif yoki sanʼatkorning tasavvuri va dunyoqarashini aks ettiradi. Misol uchun, bir adabiy asarda oʻz vaqtida yashagan insonlar, ularning turmush tarzi, anʼanalari va urf-odatlarini realiya sifatida keltirilishi mumkin. Shu bilan birga, badiiy ifodalarda realiya bilan bir qatorda, ramzlar va metaforalardan ham foydalaniladi, bu esa asarga chuqur maʼno beradi. Umuman olganda, realiya va badiiyat oʻrtasidagi bogʻlanish asarni yanada boyitadi va oʻquvchining his-tuygʻularini uygʻotadi.

V.M. Vereshchagin va V.G. Kostomarovlarning fikricha, realiyalar tarjimada doimo qiyinchilik tugʻdiradi, chunki ular bir tildan ikkinchisiga toʻliq oʻgirilmaydi. Ularning asosiy tadqiqot mavzusi realiya va uni tarjima qilish muammolaridir. Olimlarning taʼkidlashicha, realiya tarjima qilinganida, uning maʼnosi va ifodaviy boyligi koʻpincha yoʻqoladi.

L.V. Shcherba esa realiyalarni tarjima qilishda kontekstni chuqur tahlil qilish kerakligini taʼkidlaydi. Unga koʻra, realiyani tarjima qilish jarayonida madaniyatlararo muloqotni inobatga olish va asl soʻzning madaniy mazmunini saqlab qolish muhimdir.

Abdulla Qodiriyning "Mehrobdan chayon" asarida Oʻzbekistonning XX asr boshidagi ijtimoiy hayoti, urf-odatlarini, turmush tarzi keng yoritilgan. Ushbu asarda quyidagi realiyalar uchraydi:

Sufa¹-Arab tilidan olingan boʻlib, “oʻrindiqlik” degan maʼnoni bildiradi.

Mahsi ²– Qoʻy yoki echki terisidan tayyorlanadigan uzun qoʻnjlilik, poshnasiz, tagcharmi yumshoq milliy oyoq kiyim.

Salla³ – Oʻzbek erkaklarining bosh kiyimi boʻlib, diniy va milliy hayotda muhim rol oʻynaydi.

Mulla⁴– Oʻrta Sharq, Markaziy Osiyo mamlakatlarida Madrasa taʼlimini olgan shaxs.

Domla⁵–Diniy maktab muallimi.

¹ 11-bet

² 6-bet

³ 112-bet

⁴ 17-bet

⁵ 17-bet

Sarpo⁶ – Sovg‘a sifatida beriladigan libos yoki kiyim-kechak.

Chopon⁷-Kiyim ustidan kiyiladigan, ichiga paxta solib qavilgan uzun milliy kiyim.

Ro‘mol⁸-Ayollar boshiga o‘raydigan,odatda, to‘rtburchak shaklidagi mato.

Sandal⁹-Xonaning chekkaroq yeriga qurilgan chuqurcha, unga qo‘yiladigan pastak kursi va ustiga yopiladigan ko‘rpa, mahalliy isitish qurilmasi; tancha.

Atala¹⁰-Qizdirilgan yoqqa un solib, qovurib, suv qo‘shib pishiriladigan suyuq ovqat.

Palov¹¹- Asosiy masallig‘i guruch, yog‘, go‘sht va sabzidan iborat, qovurib, qaynatib va damlab tayyorlanadigan quyuq milliy ovqat; osh.

Beqasam¹²- O‘rishi ipak, arqog‘i ipdan to‘qiladigan, yo‘l-yo‘l gulli pishiq gazlama; shu gazlamadan tayyorlangan milliy kiyim.

O‘choq¹³- Orqa va yon tomonlari yopiq bo‘lib, ichiga o‘t yoqiladigan, ovqat pishirish uchun ustiga qozon o‘rnatiladigan qurilma.

Choyxona¹⁴- Choy ichib, tamaddi qilib, hordiq chiqariladigan jamoat joyi

Xulosa

Ushbu maqola "Mehrobdan Chayon" asaridagi o'zbek realiyalarini chuqur o'rganish orqali realiya tushunchasining muhimligini ko'rsatadi. Realিয়া, madaniyatni o'z ichiga olgan holda, milliy tarix va urf-odatlarini aks ettiradi. V.M. Vereshchagin, V.G. Kostomarov va L.V. Shcherba kabi olimlarning fikrlari orqali realiyalarni tarjima qilishdagi qiyinchiliklar va madaniyatlararo muloqotning ahamiyati ta'kidlandi. "Mehrobdan Chayon" asaridan olingan realiyalar XX asr boshidagi O‘zbekiston hayotini, uning an‘analarini va madaniyatini to‘liq ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

- 1.Abdulla Q.(1928). “Mehrobdan Chayon”.
2. Aitmatov C. (1963). “Mehrobdan Chayon”. Tashkent, Uzbekistan State Publishing House.
- 3.<https://uzschoolcorpara.uz//Dictionary>.
- 4.<https://imlo.uz//Dictionary>.
5. Karimov, I. (2005). “O'zbek madaniyati va tarixi”. Tashkent, Sharq.
6. Rahmonov, B. (2010). “Lingvistika va madaniyat: Realialarning ahamiyati”. Tashkent.
7. Shcherba, L. V. (1957). “Language and Culture: The Role of Realia in Translation”. Leningrad,Izdatel'stvo Akademii Nauk.
- 8.Vereshchagin, V. M., & Kostomarov, V. G. (1990). “Realia and Translation: Problems and Solutions”. Moscow, Nauka.

⁶ 25-bet

⁷ 87-bet

⁸ 88-bet

⁹ 89-bet

¹⁰ 104-bet

¹¹ 104-bet

¹² 106-bet

¹³ 105-bet

¹⁴ A.Qodiriy “Mehrobdan chayon” romani 137-bet